

حق مؤلف، تدارک کتابخانه و خواننده نابینا^۱

نوشته ریچارد توکر^۲

ترجمه تاج الملوک ارجمند^۳

چکیده: مقاله ابتدا به بررسی نابینایان از نظر میدان دید و ابزارهای کمکی برای تقویت بینایی خوانندگان کم‌بینا می‌پردازد. مفهوم کتابخانه برای نابینایان و اینکه تدارکات کتابخانه‌ها برای خواننده نابینا بسیار محدود است، بررسی می‌شود. تهیه شکل‌های انطباق‌پذیر مواد و محدودیت‌هایی که رعایت قانون حق مؤلف در تهیه این مواد ایجاد می‌کند، مزایا و معایب استفاده از اینترنت و اینکه استفاده از اینترنت برای نابینایان بسیار مشکل است، توضیح داده می‌شود. استدلال‌های موافق و مخالف تبدیل کتابخانه‌های عمومی به کانونی برای ارتباط نابینایان و طرح‌هایی که برای دستیابی سریع‌تر این گروه به فهرست‌برگه‌های کتابخانه در دست اجراست، ارزیابی می‌شوند. در پایان با دلایل قانع‌کننده ثابت می‌شود که تغییر شکل مواد برای نابینایان باید از قوانین حق مؤلف مستثنا باشند.

کلیدواژه‌ها: حق مؤلف، تدارک کتابخانه، نابینایان

مقدمه

تغییر پیدا نمی‌کند و در نتیجه در مورد حق مؤلف سوالی به وجود نمی‌آید. هنگامی که یک نابینا تصمیم می‌گیرد از کتابخانه استفاده کند، دستیابی به کتابخانه سوال برانگیز می‌شود. بقیه مقاله به بررسی مشکلاتی که خوانندگان نابینا برای تبدیل متن چاپی به شکلی قابل خواندن با آن مواجه‌اند، متمرکز شده است.

کتابخانه برای نابینا چه مفهومی دارد؟

تصور کنید به یک کتابخانه محلی وارد می‌شوید و

در مقاله‌ای از نوع مقاله حاضر، نویسنده در مورد نابینایان یا معلولان دیداری چنان می‌نویسد که گویی گروهی متجانس هستند. باید روشن کرد، افراد این گروه که موضوع این مقاله هستند، همان‌قدر باهم متفاوتند که باخواننده بینا. نابینایان مطلق در محرومیت کامل از دیدن، مشترکند. افراد با بینایی اندک عموماً معلولیت‌هایی در بینایی دارند، ممکن است نزدیک بین باشند یا در ساعاتی از روز، بسته به اینکه در چه شرایطی از سلامتی قرار دارند، نارسایی اندکی در تشخیص بعضی رنگ‌ها داشته باشند.

بعضی از خوانندگان کم‌بینا می‌توانند با استفاده از لنزهای مختلف درشت‌کننده، عینک و یا تلویزیون‌های مدار بسته^۴ از مواد چاپی استفاده کنند. کاری که آنها انجام می‌دهند مطالعه کتاب‌ها و مجلات چاپی با روشی مشابه افراد عادی است. در اینجا ماهیت کتاب‌ها

1. Copyright, Library Provision and The Visually Handicapped Reader. IFLA JOURNAL, Vol.23, No.4 (1997): 275-279

2. Richard N. Tucker

۳. عضو هیئت علمی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران و دانشجوی دکتری کتابداری

4. Closed Captioned Television and Video

شکل های مختلف منابع

بریل

بسیاری از افراد می دانند که خط بریل عبارت است از نظام نقطه های برجسته روی کاغذ مخصوص (گاهی اوقات پلاستیک و یا فلز) که از پشت منگنه شده باشند. این کار را با نوشتن با دست یا با ماشین تایپ مخصوص و یا با ماشین چاپ مکانیکی که معمولاً با یک فایل رایانه ای هدایت می شود، می توان انجام داد. حروف در خط بریل معمولاً از یک تا شش نقطه ترکیب شده است. برای کارهای عملی و ریاضی بعضی مواقع از هشت نقطه نیز استفاده می شود. بریل به تنهایی یک زبان نیست، بلکه مجموعه ای از کدهاست که نمایانگر



حروف هستند. علائمی که در متن چاپی ظاهر می شوند و اطلاعاتی در مورد شکل مدرک می دهند. برای راحتی بیشتر، کشورهای انگلیسی زبان از شکل کوتاه شده بریل استفاده می کنند، شکلی با سرعت بیشتر، حروف کمتر و با حروف اضافه بیشتر که برای مردم سایر کشورها قابل خواندن نیست. این امر مبادله منابع بریل را میان کشورهایی که با نظام های متفاوت عمل می کنند مشکل

تدارکات کتابخانه برای خواننده

نابینا بسیار اندک و محدود است. به طور سنتی، مواد خواندنی به شکل انطباق پذیر به وسیله مؤسساتی خاص تهیه می شوند. در بعضی کشورها سازمان های خیریه این مؤسسات را حمایت می کنند و در بعضی دیگر مورد حمایت دولت هستند.

تمام کتاب هایی که در آنجا می یابید به شکلی هستند که قادر به مطالعه آنها نیستید، برای مثال بریل. با این فرض که کتابخانه به نارضایتی شما توجه کند و دو درصد از کتاب ها را با چاپ عادی خریداری کند، شانس اینکه این دو کتاب در زمینه موضوعی مورد علاقه شما و به زمانی باشند که قادر به درک آن باشید، بسیار کم است. در این شرایط هنوز وضعیت شما بهتر از بیشتر خوانندگان نابینا در سراسر اروپاست.

تدارکات کتابخانه برای خواننده نابینا بسیار اندک و محدود است. به طور سنتی مواد خواندنی به شکل انطباق پذیر به وسیله مؤسساتی خاص تهیه می شوند. در بعضی کشورها سازمان های خیریه این مؤسسات را حمایت می کنند و در بعضی دیگر مورد حمایت دولت هستند. حتی با کمک های مالی دولت درصد مواد چاپی قابل استفاده برای نابینایان به ندرت یک درصد از کل انتشارات هر کشور را تشکیل می دهد. در مؤسساتی که به صورت کتابخانه های عادی فعالیت می کنند، کارکنانی خاص در مورد آنچه باید تهیه شود، تصمیم می گیرند. سیاست حمایت از سالمندان نابینا باید مورد حمایت قرار گیرد. مؤسسات بسیار محدودی برای این گروه، منابع تهیه می کنند و معمولاً جزئی اندک از کل تولیدات.

استفاده از حروف درشت یا فواصل معین متون قابل خواندن برای این گروه از کاربران تهیه می‌شود. نوع دوم مزایایی برای خواننده دارد و مستلزم ایجاد یک فایل رقمی برای کتاب‌هاست، که ما را به سمت مسائل قانون حق مؤلف می‌کشاند. بیشتر آنچه در بالا توضیح داده شد، در چند سال اخیر تغییری نکرده است.

بیشتر کشورها برای تسویه حقوق مؤلفان موافقت‌نامه‌ای با صاحبان حقوق تنظیم کرده‌اند، بعضی، پیمان‌هایی خاص با انجمن ناشران دارند و دیگران با پیروی از نظام متداول، حق مؤلف هر عنوان را قبل از انتشار پرداخت می‌کنند. تهیه مواد برای نابینایان در واقع تهدید منافع تجاری ناشران نیست، زیرا شکل‌های انطباق‌پذیر منابع به سهولت قابل خواندن برای افراد با بینایی عادی نیست. بریل روشن‌ترین مورد است، هیچ‌کس به دلخواه آن‌را به صورت جایگزینی برای چاپ عادی انتخاب نمی‌کند. چاپ درشت نیز کمتر از یک تهدید به حساب می‌آید، زیرا به راحتی قابل خواندن نیست. در هر صورت خرید یک نسخه از کتاب برای تهیه شکل انطباقی آن ضروری است.

از طرفی، متون گویا مدت‌هاست که به صورت تهدیدی برای ناشران به حساب می‌آیند. چنین نوارهایی به راحتی قابل نسخه‌برداری هستند (حتی شخص می‌تواند از یک شکل غیراستاندارد، یک نسخه استاندارد تهیه کند). در کتابخانه‌های قدیمی تهیه کتاب‌ها با این روش راحت‌تر از تولید تجاری کتاب‌های گویا بود. کوشش‌های زیادی برای نزدیکی هر چه بیشتر

می‌سازد، حتی اگر استفاده‌کنندگان قادر به خواندن متون انگلیسی باشند. آموزش خواندن بریل مشکل است و برای سالمندانی که نابینا می‌شوند این دشواری بیشتر می‌شود. کتاب‌های بریل بسیار پر حجم و دست و پاگیر هستند. یک کتاب داستان ممکن است به شش و یا هفت جلد کتاب بریل تبدیل شود و یا یک فرهنگ معمولی ممکن است چندین متر از قفسه کتابخانه را اشغال کند. هم‌اکنون که خدمات پستی برای نابینایان رایگان است، سروصدهایی در مورد هزینه زیاد این خدمات بلند شده است.

کتاب‌های گویا

برای بسیاری از افراد تنها راه دستیابی به منابع، کتاب‌های گویا هستند حتی در این مورد هم وضعیت به این سادگی که ممکن است به نظر آید، نیست. بعضی از کشورها از نوارهای کاست غیراستاندارد استفاده می‌کنند که استفاده از آنها به دستگاه ضبط صوت خاصی نیاز دارد. اولین استدلال، حصول اطمینان از این است که چنین دستگاه‌هایی صرفاً به وسیله نابینایان و کم بینایان ثبت نام شده، استفاده می‌شود چون ناشران بر حفاظت از حق مؤلف تأکید دارند. در بسیاری از کشورها خصوصاً خارج از کشورهای انگلیسی زبان، کاست‌های فشرده استاندارد پذیرفته شده است که امانت بین کتابخانه‌ها را میسر می‌سازد و محمل مناسبی برای کتاب‌های معمولی به شمار می‌آید، و توقف و شروع آنها به دلخواه انجام می‌شود. برای تهیه یک فرهنگ، یک دایرةالمعارف و به‌طور کلی یک منبع مرجع، استفاده از نوار کاست بسیار دست و پاگیر و پیچیده است. علی‌رغم تلاش‌های انجام شده در کدگذاری‌های منابع شنیداری، اطلاعات نوار به سهولت قابل جست‌وجو نیست.

چاپ درشت

برای افراد با بینایی کم، کتاب‌هایی با چاپ درشت تولید می‌شود. بدین ترتیب که یا با تهیه کپی درشت‌نمایی را زیاد می‌کنند و یا در چاپی جدید با

تفاوت تهیه نوار برای نابینایان، با تهیه نوار برای موارد دیگر خواندن کل متن همراه با اطلاعات مربوط به نشر، سرفصل‌ها و شماره صفحات است. محل ذخیره نیز برای مغایرت‌ها در نظر گرفته می‌شود.

شکل الکترونیکی آن نیاز است. ممکن است تصور شود گرفتن یک نسخه از متن از ناشر کارآسانی است، در صورتی که ناشر از امانت دادن منبع به جایی که از تکثیر انبوه و سریع آن اطمینان دارد، بی‌میل است.

متأسفانه باید اذعان کرد که هر کتاب به صورت یک فایل منفرد تهیه نمی‌شود، بلکه به شکل یک فایل کامل در یک برنامه پردازش متن تهیه می‌گردد. اغلب یک کتاب باید پویش شود. فرآیند تولید خودکار مناسب به

خواننده با متن اصلی انجام می‌شود، چنین نزدیکی و ارتباطی هم اکنون با افزایش تعداد ناشرانی که برای خواندن متون چاپی از خواننده استفاده می‌کنند، تغییر کرده است.

تفاوت تهیه نوار برای نابینایان با تهیه نوار برای موارد دیگر خواندن کل متن همراه با اطلاعات مربوط به نشر، سرفصل‌ها و شماره صفحات است. محل ذخیره نیز برای مغایرت‌ها در نظر گرفته می‌شود.

متون رقمی

انقلاب رقمی کلاً طبیعت نشر را تغییر داده است، به طوری که تمام متون قابل تبدیل به ارقام هستند. کتابخانه‌ها برای تهیه متون بریل و حروف درشت نیاز به یک متن رقمی دارند. پوششگرهایی تهیه شده‌اند که از صدای مصنوعی برای خواندن یک کتاب استفاده می‌کنند. این کار در شکل فیزیکی کتاب تغییری به وجود نمی‌آورد، ولی آن‌را برای خواننده نابینا قابل استفاده می‌کند. آن گروه از نابینایان که قادر به استفاده از رایانه هستند و یا آنهایی که از نرم افزار درشت‌کننده متن، تولیدکننده صدا و یا تولیدکننده بریل استفاده می‌کنند، هم‌اکنون می‌توانند دستیابی به سطوحی از منابع مربوط به نابینایان را شروع کنند. مسلماً این کار چندان آسان صورت نمی‌گیرد، زیرا دستگاهی که برای شما کتاب می‌خواند، نمی‌تواند به طور مساوی برای همه زبان‌ها فعال باشد. همان‌طور که انتظار می‌رود، بهترین تولیدکنندگان صدا به زبان انگلیسی هستند با بالاترین ظرفیت فروش. گوش دادن به یک کتاب طولانی با صدای مصنوعی نیز بسیار خسته‌کننده است. در صورتی که نشست‌های کوتاه برای بیشتر افراد قابل قبول است، با این تفاوت که فرد بینا قادر به پویش تمایه و صفحات است. افرادی که از پوششگر استفاده می‌کنند برای یافتن موضوع مورد علاقه خود باید تمام صفحات را مطالعه کنند.

برای ذخیره، بازیابی و استفاده بهینه از یک متن به

برای ذخیره، بازیابی و استفاده

بهینه از یک متن به شکل الکترونیکی آن نیاز است. ممکن است تصور شود گرفتن یک نسخه از متن از ناشر کارآسانی است، در صورتی که ناشر از امانت دادن منبع به جایی که از تکثیر انبوه و سریع آن اطمینان دارد، بی‌میل است.

معنای جدا کردن جلد کتاب و تغذیه صفحات از طریق کاغذ رسان است. ناشر در این مرحله حق امتیاز خود را دریافت می‌کند و کتاب به شکل رقمی در می‌آید که می‌توان به شیوه‌های متفاوت با آن برخورد کرد. مؤثرترین روش ارسال به وسیله پست و یا ارتباط مستقیم با رایانه‌های خوانندگان است به طوری که آنها قادر به استفاده از بخش‌های مختلف مرتبط با نیازشان باشند. در صورتی که در ساختار فایل از زبان بین‌المللی استاندارد^۱ استفاده شده باشد، نابینایان می‌توانند مانند افراد بینا به بررسی تمام متن بپردازند و به کمک فهرست مندرجات به بخش مورد نظر دست یابند. تنها بخش کوچکی از فایل‌های رقمی متون با این روش تهیه شده‌اند. بعضی از ناشران از زبان بین‌المللی استاندارد در

خدمات برای نابینایان دارند ضروری به نظر می‌رسد.

حق مؤلف

به استثنای تغییراتی که خواننده در متن چاپی به وجود می‌آورد و ممکن است از نظر قانونی برای مطالعه شخصی و خصوصی مجاز باشد، تقریباً هر نوع تغییر از شکل چاپی به شکل انطباق‌پذیر تجاوز به قانون حق مؤلف است، حتی اگر این تنها راه دسترسی و مطالعه متن باشد. در اینجا تضادی میان اخلاق و حق قانونی به وجود می‌آید. با دلایل قوی می‌توان ثابت کرد که تغییر شکل مواد برای استفاده نابینایان باید از محدودیت‌های قوانین حق مؤلف مستثنا باشد. به عبارت دیگر، چنین استدلالی همواره از دوجنبه قابل بررسی است. تمام افراد می‌توانند از شنیدن کتاب گویا لذت ببرند و متون رقمی نیز به وسیله تمام استفاده‌کنندگان از رایانه قابل خواندن است. هنوز این بخش از قوانین و مقررات حق مؤلف به وسیله فناوری نادیده گرفته می‌شود.

همواره باید این مسئله را در نظر داشت که خواننده نابینا برای دستیابی به متن، اغلب راهی جز تغییر نسخه اصلی ندارد. اجبار در پرداخت هزینه حق مؤلف برای تهیه یک نسخه به شکلی دیگر، هنگامی که این هزینه یک بار برای تهیه اصل اثر پرداخت شده است را می‌توان مالیاتی دوباره به حساب آورد. در اینجا ممکن است برای نویسندگانی که حق خود را برای تهیه کتاب بریل و یا گویا از یک داستان جذاب به دیگری واگذار می‌کنند مشکل به وجود آید و این شکل‌های انطباق‌پذیر

هزینه تبدیل یک کتاب به شکل

انطباق‌پذیر ۱۰ تا ۴۰ برابر قیمت

تمام شده کتاب است.

به وسیله صدها خواننده مورد استفاده قرار گیرد. کتاب‌های مرجع و آموزشی معمولاً به وسیله افراد

زمینه‌های موضوعی برای تهیه ویرایش‌های جدید و همچنین در مواقعی که آثار به سرعت ویرایش

پویشگرهایی تهیه شده‌اند که از صدای مصنوعی برای خواندن یک کتاب استفاده می‌کنند. این کار در شکل فیزیکی کتاب تغییری به وجود نمی‌آورد، ولی آن را برای خواننده نابینا قابل استفاده می‌کنند.

می‌شوند، استفاده می‌کنند. بعضی از مؤسسات بزرگ برای تهیه منابع ویژه نابینایان شروع به تولید متون رقمی کرده‌اند. هزاران متن در اینترنت و کتابخانه‌های اختصاصی روزانه در اختیار گروه‌های استفاده‌کننده قرار می‌گیرد. هم‌اکنون تنها کمتر از ۵ درصد از نابینایان قادر به استفاده از رایانه هستند که این درصد به سرعت در حال افزایش است. جوانان با اکثریتی بیشتر ولی مانند عامه مردم با تجربیاتی در زمینه رایانه رشد می‌کنند. شمار افراد سالمند که نابینا می‌شوند و مایل به استفاده از فناوری‌های انطباق‌پذیر هستند نیز روبه افزایش است. با وجود تمام مزایا، استفاده از اینترنت برای استفاده‌کننده از رایانه راحت نیست. استفاده از کدهای بریل و تولیدکننده صدا در "ویندوز" بسیار مشکل است. قالب‌ها مشکلاتی ایجاد می‌کنند که به راحتی قابل حل شدن نیست. صحبت در مورد راه حل‌هایی برای رفع این مشکلات نیاز به فرصت بیشتری دارد که می‌توان در مقاله‌ای متفاوت به آن پرداخت.

ارتباط قانون حق مؤلف و کتابخانه‌ها

در بخش قبل به طور مبسوط به تهیه شکل‌های انطباق‌پذیر مواد برای نابینایان پرداخته شد. این اطلاعات برای آگاهی از نقشی که کتابخانه‌ها در ارائه

هزینه تبدیل یک کتاب درسی به شکل بریل و یا گویا ۱۵ برابر قیمتی است که در بازار به فروش می‌رسد. هزینه تبدیل یک داستان فاقد نمودار، جدول، تصویر و زیرنویس به‌طور قابل ملاحظه‌ای ارزان‌تر تمام می‌شود که هنوز هم چند برابر بیشتر از هزینه تهیه اصل اثر است.

نقش کتابخانه‌ها در تمام موارد فوق چیست؟

در بسیاری کشورها یک یا چند کتابخانه به‌طور متمرکز وظیفه تهیه و امانت مواد کتابخانه‌ای را از طریق پست به عهده دارند، بنابراین نیازی به مراجعه کاربران به کتابخانه نیست و هزینه‌ای بابت ارسال منابع دریافت نمی‌شود. در سال‌های اخیر کوشش‌هایی برای تغییر این نظام انجام شده است.

احساس می‌شود کتابخانه‌های عمومی می‌توانند خدماتی فراتر از تهیه کتاب ارائه کنند. تأمین انواع دیگری از اطلاعات همراه با حمایت‌های اجتماعی و فرهنگی جزئی از این خدماتند. در بعضی کشورها مانند دانمارک تصمیم به ایجاد تغییرات در توزیع بخشی از مواد ویژه نابینایان، خارج از نظام متمرکز و از طریق کتابخانه‌های عمومی گرفته شده است. مبنای این اندیشه، تبدیل کتابخانه‌های عمومی به کانونی برای ارتباط نابینایان است، به‌طوری که بتوانند از طریق ایستگاه‌های کاری انطباق‌پذیر مستقیماً به منابع و اطلاعات دسترسی یابند و جست‌وجوهای لازم را به کمک کتابدار انجام دهند. بحث‌های متناقضی در مورد این سیاست وجود دارد. عده‌ای براین باورند که حرکت به طرف کتابخانه برای نابینایان مشکل است، به‌علاوه بعد از رسیدن به کتابخانه چیزی بیشتر از آنچه به‌وسیله یک ارتباط تلفنی می‌توانند دریافت کنند، عایدشان نمی‌شود. اگر آنها کور مادرزاد باشند و یا در کودکی بینایی خود را از دست داده باشند قادر به درک محیط فیزیکی کتابخانه نیستند. نگاهی به کتابخانه عمومی نزدیک محل زندگی خود بیاندازید و مشاهده کنید که در آنجا چه مقدار اطلاعات از طریق مشاهده پوسترها،

محدودی مورد استفاده قرار می‌گیرند^(۱). حتی اگر یک نفر به کتابی نیاز داشته باشد که از نظر آموزش و شغل، اساسی است، نه تنها از نظر اخلاقی باید کتاب رادر شکل قابل خواندن در دسترس داشته باشد، بلکه در صورت آموزشی بودن، مؤسساتی که دوره‌های آموزشی را برنامه‌ریزی می‌کنند، از نظر قانونی موظف

به استثنای تغییراتی که خواننده در متن چاپی به‌وجود می‌آورد و ممکن است از نظر قانونی برای مطالعه شخصی و خصوصی مجاز باشد، تقریباً هر نوع تغییر از شکل چاپی به شکل انطباق‌پذیر تجاوز به قانون حق مؤلف است.

به تهیه منابع آموزشی مورد نیاز دانشجویان هستند. بنابراین در شرایطی قرار داریم که یک قانون می‌گوید تمام افراد باید به کتاب دسترسی داشته باشند و قانون دیگر ما را جز با پرداخت هزینه از نسخه برداری منع می‌کند. بد نیست بدانید هزینه تبدیل یک کتاب به شکل انطباق‌پذیر ۱۰ تا ۴۰ برابر قیمت تمام‌شده کتاب است. این اطلاعات معمولاً مخفی نگه‌داشته می‌شود و به‌ندرت در قراردادها لحاظ می‌گردد. علی‌رغم پرداخت

هزینه تبدیل یک کتاب درسی به شکل بریل و یا گویا ۱۵ برابر قیمتی است که در بازار به فروش می‌رسد.

هزینه کتابخانه‌های نابینایان از طرف دولت و یا مؤسسات خیریه، مردم هزینه تهیه شکل انطباق‌پذیر منابع را نیز می‌پردازند. این منابع کلاً یک درصد از آنچه در دسترس افراد عادی قرار دارد را تشکیل می‌دهند.

تدارک ایستگاه‌های کاری انطباق‌پذیر برای دستیابی بیشتر به کتابخانه‌هاست. راه دیگر، دستیابی از راه دور، استفاده از اینترنت و یا نظام‌های مشابه است. این شیوه برای گروه کوچکی از نابینایان که قادر به استفاده از رایانه باشند و همچنین به "وب" نیز مرتبط باشند، بسیار جذاب است. در این روش از برخورد‌های انسانی که از مراجعه به کتابخانه به وجود می‌آید جلوگیری می‌شود، به عبارت دیگر تمام مسائل حرکتی از میان برداشته می‌شود. "تست‌لب"^۲، یکی دیگر از طرح‌های پی‌گیری شده به وسیله EXLIB است. چهار دانشگاه استرالیایی دسترسی به انبوهی از اطلاعات و اسناد را از طریق ایستگاه‌های کاری انطباق‌پذیر امکان‌پذیر کرده‌اند. آنها برای گروهی شناخته شده از دانشجویان با نیازهای خاص کار می‌کنند. در ایتالیا در نواحی جنوبی چند ایستگاه کاری در یک کتابخانه عمومی بزرگ و یک کتابخانه عمومی کوچک و در مرکز مخصوص نابینایان نصب شده است. در چنین منطقه‌ای با نظام حمل و نقل ضعیف برای نابینایان، با گروه اندک استفاده‌کننده از رایانه و با تعداد اندک مراجعه‌کنندگان به کتابخانه عمومی و یا اختصاصی، کوشش‌های زیادی برای جلب بیش از هزار نابینا به کتابخانه و آشنایی آنها با ایستگاه‌های کاری انطباق‌پذیر انجام می‌شود. عکس‌العمل‌های کاربران به دقت بررسی می‌شود تا در گسترش خدمات به آنها کمک شود. در ایرلند، سه کتابخانه عمومی در تجربه استفاده از ایستگاه‌های کاری انطباق‌پذیر در کتابخانه شرکت دارند. بقیه کتابخانه‌ها اظهار داشته‌اند بدون استفاده از بودجه اداری به این طرح خواهند پیوست. در انگلستان، "تست‌لب" قادر به اتصال

کارت‌ها، تصاویر، علائم و جز آن به دست می‌آورد. مخالفان این نظریه معتقدند مراجعه به کتابخانه ارزش‌های افزوده‌ای برای مراجعه‌کننده در پی خواهد داشت. در کتابخانه نه تنها می‌توان بیشتر عناوین موجود را به نابینایان معرفی کرد، بلکه می‌توان با همکاری کتابداران دامنه وسیعی از سایر اطلاعات را نیز تأمین کرد. همچنین تصور می‌شود که کتابخانه نه تنها می‌تواند محلی برای دستیابی به فهرست‌برگه‌های کتابخانه باشد، بلکه می‌تواند امکان دستیابی به فهرست‌برگه‌های مراکز دورتر را نیز فراهم سازد. این کار از طریق یک پایانه معمولی یا کمک کتابدار و یا مستقلاً به وسیله نابینا از طریق یک ایستگاه کاری انطباق‌پذیر انجام می‌شود.

مطابق با گزارش‌های EXLIB^(۲)، فعالیت‌ها در این زمینه حداقل از طریق دو طرح پی‌گیری می‌شود. اولین طرح به نام تووکت^۱ مسئولیت راه‌اندازی دو ایستگاه کاری انطباق‌پذیر در کتابخانه دانشگاهی و یک

یکی از وظایف EXLIB، ارائه روش‌های عملی در قالب یک پیشنهاد به کمیته برنامه‌ریزی کتابخانه‌های اروپاست. هدف از این برنامه تدارک ایستگاه‌های کاری انطباق‌پذیر برای دستیابی بیشتر به کتابخانه‌هاست.

کتابخانه عمومی (گرونینگن)^۲ را برعهده گرفته است. تجربیات بسیار امیدوارکننده است، این امر شاید به دلیل موقعیت ممتاز سرزمین هلند از نظر تأمین منابع برای نابینایان باشد، که از طریق ۵ کتابخانه نابینایان تأمین می‌شود. استفاده نابینایان از تسهیلات کتابخانه‌های عمومی اندک و از کتابخانه‌های دانشگاهی به نسبت بیشتر است^(۳). یکی از وظایف EXLIB، ارائه روش‌های عملی در قالب یک پیشنهاد به کمیته برنامه‌ریزی کتابخانه‌های اروپاست. هدف از این برنامه

1. TOUCAT (Access to Public and University Library Catalogues)
2. Groningen public Library
3. World Wide Web
4. TESTLAB (Testing Electronic System Using Telematic for Library Access for the Blind)
5. Genoa

با یک طرح بزرگ‌تر است. مدیران هشت دهم از کتابخانه‌ها، سیاهه‌ای از موجودی کتاب‌ها و محل نگهداری آنها را در بیش از ۴۳۰ کتابخانه عمومی فراهم کرده‌اند. همزمان یک پایگاه اطلاعاتی از کتاب‌ها به شکل انطباق‌پذیر تهیه شده است. این دو پایگاه اطلاعاتی مکمل یکدیگرند به این صورت که کاربر در اولی اطلاعات را جست‌وجو می‌کند و در دومی مشخص می‌شود که آیا به شکل قابل استفاده وجود دارد یا خیر. چیزی که هنوز به نظام مرتبط نشده است، توانایی سفارش مواد به شکلی است که در اطلاعات کتابشناختی وجود دارد.

تا ۱۸ ماه دیگر گزارش نهایی "تست‌لب" نشان خواهد داد که این فعالیت حساس، انجام شدنی است یا خیر، و در صورت مثبت بودن جواب در چه شرایطی بیشترین موفقیت را خواهد داشت. موافقان معتقدند: الگوهای ملی و فرهنگی در استفاده از منابع، نقش

در اکثر موارد نایبانیان تنها قادر به مطالعه منابعی هستند که به شکل قابل استفاده آنها تبدیل شده باشد و در صورت عدم معافیت از قوانین حق مؤلف، گروه وسیعی از افراد در سراسر دنیا از دسترسی به منابع محروم خواهند شد.

اساسی در شکست یا موفقیت طرح دارند. همچنین قضاوت در مورد اینکه آیا کتابخانه‌ها باید نایبانیان را به سوی خود بکشانند و یا خدمات خود را از راه دور برای آنها، دسترس‌پذیر نمایند (به‌طور مثال از طریق اینترنت) آسان خواهد شد. هر یک از این شیوه‌های دستیابی مخاطرات خاص خود را دارند.

استفاده‌کننده فقط قادر به یافتن اطلاعات مورد نیاز از طریق فهرست‌برگه و درخواست کتاب از کتابدار برای مطالعه است. در صورتی که کتاب به شکل قابل استفاده

آنها موجود نباشد، پافشاری برای تهیه کتاب شروع می‌شود. هنگامی که مشاهده می‌شود تنها اندکی از منابع چاپ شده برای نایبانیان قابل استفاده است، باید به مبارزه آنها برای تهیه هرچه بیشتر منابع پیوست. یکی از روش‌های تحول در تدارک منابع برای این گروه کوچک استفاده از فناوری رقمی است. نظام‌هایی وجود دارد که می‌توانند رایانه‌های معمولی را قادر به استفاده از کتاب‌های گویای (۴) رقمی نمایند. با استفاده از نرم افزارهای پیشرفته‌تر، کاربر نایبنا قادر به ارتباط با اینترنت می‌شود. توانایی پویش مدارک و ارسال مستقیم آنها به رایانه کاربر، ساختار تهیه منابع به وسیله کتابخانه‌ها را تغییر خواهد داد و تصمیمات را در جهت تبدیل منابع به بریل، گویا و حروف درشت، برای انتقال مستقیم آنها از مؤسسات مرکزی به کاربران هدایت خواهد کرد.

فناوری‌های نوین، کتابخانه‌های عمومی را با تغییراتی در تمام سطوح مواجه ساخته است، که ارائه خدمات به نایبانیان تنها یکی از آنهاست. بدون تردید یکی از وظایف کتابخانه، گسترش دستیابی مراجعه‌کنندگان به اطلاعات فهرست‌برگه‌هاست. در این راستا، اینترنت و سایر خدمات اطلاعاتی مستقیم، انقلاب ایجاد کرده‌اند. به زودی دریافت مستقیم استاد از شبکه‌ها و ارائه به کاربران، جزئی از خدمات کتابخانه‌ها محسوب خواهند شد. مفهوم سند در اینجا تنها متون چاپ شده نیست، بلکه هر محملی از جمله چندرسانه‌ای‌های با کیفیت بالا را نیز شامل می‌شود. با نگاهی به طرح‌های اروپایی می‌توان دریافت که اندیشه تدارک اطلاعات تا چه حد وسعت یافته است. هر یک از پیشرفت‌های توصیف شده چالشی برای قوانین جاری حق مؤلف و احقاق حقوق مؤلفان به شمار می‌آید. با وجود اقدامات زیادی که برای حفاظت از این حقوق می‌شود، هنوز فکر اساسی برای حل تناقضاتی که نایبانیان با آن مواجه‌اند، انجام نشده است.

در اکثر موارد نایبانیان تنها قادر به مطالعه منابعی هستند که به شکل قابل استفاده آنها تبدیل شده باشد و

مورد استفاده نابینایان تهیه شده است.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۰/۱/۱۰

یادداشت‌ها

۱. برای مثال، در هلند برای منابع ادبی عمومی به‌طور متوسط ۲۵ خواننده برای هر عنوان کتاب برآورده شده است. کتاب‌های عامه‌پسند ممکن است صدها بار امانت داده شوند، در صورتی که برای کتاب‌های آموزشی و حرفه‌ای که به‌وسیله SVB تهیه شده‌اند به‌طور متوسط ۱/۵ خواننده برای هر عنوان تخمین زده‌اند.
۲. گزارش‌های EXLIB قابل نسخه‌برداری و سفارش از طریق SVB با این نشانی <http://www.svb.nl/project> در "وب" موجود است.
۳. یک ترجمه از دو بررسی انجام شده بوسیله TOUCAT از طریق پروژه TESTLAB قابل دستیابی است.
۴. DALSY (سیستم اطلاعاتی گویای رقمی با شرکت ژاپنی PLEXTOR، که هم‌اکنون صدها دستگاه خواننده لوح فشرده را که با خواننده نابینا امتحان می‌کند همکاری دارد)

در صورت عدم معافیت از قوانین حق مؤلف، گروه وسیعی از افراد در سراسر دنیا از دسترسی به منابع محروم خواهند شد. این خطر برای کتابخانه‌ها وجود دارد که بعضی از نابینایانی که قادر به استفاده از رایانه هستند با نادیده گرفتن کتابخانه مستقیماً به منابع الکترونیکی مراجعه کنند. کاهش تعداد استفاده‌کنندگان ممکن است به آسانی تبدیل به عاملی شتاب‌دهنده برای کاهش بودجه جاری کتابخانه‌ها گردد، مگر بادرکی صحیح از این مسئله.

کتابخانه‌ها ممکن است در مورد کمک به گروهی مانند نابینایان، قبل از حل مشکلات فراوان مربوط به افراد عادی، نیاز به تفکر بیشتر داشته باشند. توجه به این موضوع که ارائه راه‌حل‌ها برای گروهی اقلیت از معلولان، ممکن است جواب‌گویی نیاز اکثریت باشد ضروری به‌نظر می‌رسد. با این همه، کاست‌های فشرده به‌صورت وسیله‌ای قابل حمل برای کتاب‌های گویای

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی